

5. Павелків Р. В. Вікова психологія : [навч. посіб.] / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. – Київ : Академвидав, 2008. – 432 с.
6. Черевко В. П. Формування комунікативної компетентності майбутнього психолога у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / В. П. Черевко. – Київ, 2001. – 247 с.

References

1. Gura T. Je. Suchasni naprjamy psihologizacii' profesijnoi' pidgotovky fahivciv : monografija : u 4 t. / [T. Je. Gura, V. J. Bocheljuk, S. A. Bilousov ta in.] ; za red. V. J. Bocheljuka. – Zaporizhzhja : KPU, 2011. – T. 2. – 348 s. ; S. 87–123.
2. Kovalenko A. B. Problemy empirychnyh doslidzhen' v psihologii' tvorchosti / A. B. Kovalenko // Problemy empirychnyh doslidzhen' v psihologii'. Vyp. 2. – Kyi'v : Gnozyz, 2009. – S. 43–47.
3. Maksymenko S. D. Geneza zdijsnennja osobystosti / S. D. Maksymenko. – Kyi'v : Geneza, 2007. – 48 s.
4. Papucha M. V. Problemy psihologii' osobystisnogo rozvytku / M. V. Papucha. – Nizhyn : PP Lysenko M.M., 2008. – 384 s.
5. Pavelkiv R. V. Vikova psihologija : [navch. posib.] / R. V. Pavelkiv, O. P. Cygypalo. – Kyi'v : Akademvydav, 2008. – 432 s.
6. Cherevko V. P. Formuvannja komunikatyvnoi' kompetentnosti majbutn'ogo psihologa u procesi profesijnoi' pidgotovky : dys. ... kand. psyhol. nauk : 19.00.07 / V. P. Cherevko. – Kyi'v, 2001. – 247 s.

Sozoniuk O.S. THE FUTURE PSYCHOLOGISTS' PROFESSIONAL THINKING DEVELOPMENT DURING UNIVERSITY STUDYING

Taking into account the current scientific research, the article presents the results of theoretical and empirical study of the future psychologists' professional thinking development problem and analyzes the relation between professional thinking and features training in higher education.

Professional thinking is a system-creating component of the professional competence. It has a substantial and procedural form, depends on the set of situational, external factors that determine the solution of specific professional problems and personal internal determinants that characterize the features of the specialist's intellectual sphere, his individual psychological characteristics. The professional thinking of a psychologist contains such basic components as value-motivational, conceptual-semantic, operational and reflexive, that reflect internal psychological structure of the specialist's mental activity as well as any purposeful activity.

A system of psychological and pedagogical support, defining features of which are complexity, variety of directions, focus on the student's self-identity potential is also effective for the development of professional thinking of future psychologists while getting higher education. The system of psychological accompaniment is effective for the future psychologists' professional thinking development during their studying at the university. Its defining features are complexity, diversity and orientation on the self-organization potential.

Key words: *psychologist's personality, professional thinking, personality-oriented studying technologies in universities, socialization of a personality.*

УДК 159.923:[378.015.3:005.32]

О.Г. СТАВИЦЬКА, Д.О. СТАВИЦЬКИЙ

ДИНАМІКА ЗМІСТУ ОСОБИСТІСНО-МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ СТУДЕНТІВ ЗА ЧАС НАВЧАННЯ У ВУЗІ

У статті здійснена спроба теоретичного узагальнення наукових доробок з актуальної проблеми розвитку особистісно-мотиваційної сфери студентів вузу. Проаналізовані особливості професійного формування особистості майбутнього спеціаліста психолога через призму аналізу динаміки змін в особистісно-мотиваційній сфері. Представлені результати емпіричного дослідження змістових аспектів смисложиттєвих орієнтацій студентської молоді як складових, що опосередковують формування професійних якостей.

Ключові слова: *мотиваційно-особистісна сфера, особистісні диспозиції, смисложиттєві орієнтації.*

В статті предпринята попытка теоретического обобщения научных разработок по актуальной проблеме развития личностно-мотивационной сферы студентов вуза. Проанализированы особенности профессионального формирования личности будущего специалиста психолога через фокус анализа динамики изменений в личностно-мотивационной сфере. Представлены результаты эмпирического исследования содержательных аспектов смысловых ориентаций студенческой молодежи как элементов, детерминирующих формирование профессиональных качеств будущих специалистов.

Ключевые слова: *мотивационно-личностная сфера, личностные диспозиции, смысловые ориентации.*

Постановка проблеми. Серед сучасних проблем в системі вищої професійної освіти актуальності набирає питання про формування конкурентоспроможної особистості майбутнього спеціаліста, здатного до

активного, самостійного, творчого оволодіння професією, до особистісного й професійного саморозвитку й самовдосконалення до успішної самореалізації себе в якості професіонала. У зв'язку з цим, високий інтерес викликає вивчення особливостей професійного розвитку майбутніх спеціалістів психологів з огляду на аналіз динаміки змін в особистісно-мотиваційній сфері особистості під час навчання у вузі, які детермінують як ставлення до процесу навчання, так і проектування власного майбутнього. Спроби участі у різних видах діяльності та випробовування різних соціальних ролей, розвиток рефлексії, формування базової системи цінностей, закладають фундамент для створення молодою людиною активної життєвої позиції, власного світогляду. Нестабільність в політичній, економічній та соціальних сферах, що склалася сьогодні в державі, провокує появу в особистості молодої людини відчуття невпевненості у завтрашньому дні, посилює внутрішню напругу яка супроводжується перебільшеними дисгармонійними переживаннями, й може призвести до радикальних змін як в пізнавальній, емоційно-вольовій так і в особистісно-мотиваційній сферах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивчення проблеми особистісно – мотиваційної сфери у студентської молоді стало предметом досліджень багатьох сучасних вітчизняних та зарубіжних психологів-науковців. Аналіз результатів в рамках соціально-психологічних досліджень (Є.І.Головаха, І.О.Мартинюк, Л.В.Сохань, В.О.Ядов), а також психолого-педагогічних (І.В.Дубровіна, Б.С.Круглов, Л.О.Тодорів, Н.М.Толстих, Д.І.Фельдштейн) засвідчив, що автори розглядають становлення особистісної сфери через усвідомлення життєвої перспективи як основного новоутворення юнацького віку. Цікавість викликають й питання, пов'язані з проблемою взаємозв'язку між уявленням про своє майбутнє в загальних рисах з усвідомленням та способами досягнення життєвих цілей, готовністю до самовизначення особистісного та професійного, яке зумовлене із часовою перспективою власного «Я».

З огляду на вище сказане **метою даної наукової розвідки** є аналіз спектру змін, які виникають в особистісно-мотиваційній сфері студентської молоді за період навчання у вузі. Визначення специфіки особистісних пріоритетів, що впливають динаміку змін в мотиваційній сфері майбутнього спеціаліста за час навчання у вузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Психологічний розвиток особистості студента є діалектичним процесом виникнення та розв'язання суперечностей між життєвими планами та їх реалізацією, усвідомлення часової перспективи, пов'язаної із самовизначенням власного «Я», переходу зовнішнього у внутрішнє, постійної активної роботи над собою, щоб уникнути появи внутрішньо особистісного конфлікту між тим, «хто Я», «ким Я стану», «що станеться зі мною в майбутньому» [5]. Під впливом тих чи інших факторів, які мають для індивіда життєво важливе значення, можуть відбуватись зміни характеру і якостей особистості. Зокрема, зміни у сфері ціннісних орієнтацій, зміна рівня домагань, особистісно-мотиваційній сферах. Причинами можуть стати як і особистісні фактори, так і зовнішні об'єктивні обставини. Студентство є початком дорослого життя. У цьому віці виникає відчуття того, що все життя попереду, а це дає можливість пробувати, помилятися і вести пошук. Головними напрямками життєдіяльності студентів є професійне навчання, особистісне зростання й самоствердження, розвиток інтелектуального потенціалу, духовне збагачення, моральне, естетичне, фізичне самовдосконалення. Студент вищого навчального закладу – це молода людина, яка характеризується професійною спрямованістю, готується до висококваліфікованого виконання функцій фахівця в певній професійній галузі [2]. Вища освіта здійснює значний вплив на психіку людини, на розвиток її особистості. За час навчання у ВНЗ при наявності сприятливих умов у студентів відбувається розвиток усіх рівнів психіки, що визначають спрямованість розуму людини, тобто формують склад мислення, який характеризує професійну спрямованість особистості. Для успішного навчання у ВНЗ потрібним є досить високий рівень загального інтелектуального розвитку, зокрема сприйняття, уявлень, пам'яті, мислення, уваги, ерудованості, обсягу пізнавальних інтересів, рівня володіння певним обсягом логічних операцій і т. д. Певне зниження рівня загального інтелектуального розвитку можна компенсувати за рахунок підвищеної мотивації або працездатності, наполегливості, старанності та акуратності в навчальній діяльності. Потрібною умовою успішної діяльності студента є засвоєння нових для нього особливостей навчання у ВНЗ, що сприяє усуненню відчуття внутрішнього дискомфорту та блокує можливість конфлікту з оточуючим середовищем [6].

Студент як особистість характеризується найбільш активним розвитком моральних і естетичних почуттів, завершенням становлення й стабілізації характеру. Особливо важливо, що це період оволодіння повним комплексом соціальних ролей дорослої людини: громадянських, суспільно-політичних, професійно-трудова, статево-гендерних, родинно-батьківських та інших. Із цим віком пов'язаний початок «економічної активності», під яким демографи розуміють включення людини в самостійну виробничу діяльність, початок трудової біографії, створення сім'ї й розв'язання пов'язаних із цим фінансово-господарських проблем. У складних сучасних соціально-економічних умовах багато студентів змушені поєднувати навчання з трудовою діяльністю, яка є для них не стільки засобом самоствердження й самореалізації, скільки джерелом засобів існування. У студентів спостерігається, з одного боку, перетворення мотивації, всієї системи ціннісних орієнтацій, з іншого, – інтенсивне формування спеціальних здібностей у зв'язку з професіоналізацією [1; 40]. Час навчання у вузі співпадає з другим періодом юності або першим періодом зрілості, який відрізняється складністю становлення особистісних рис – процес, проаналізований в працях таких вчених, як Б.Г. Ананьев, І.С. Кон, В.Т. Лісовський і ін. Характерною рисою етичного розвитку в цьому віці є посилення свідомих мотивів поведінки. Помітно зміцнюються ті якості, яких не вистачало певною мірою в старших класах – цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, самостійність, ініціатива, уміння володіти собою. Підвищується інтерес до моральних проблем (цілі, образ життя, обов'язок, любов, вірність тощо). Юність – пора самоаналізу і

самооцінок. Самооцінка здійснюється шляхом порівняння ідеального «Я» з реальним. Але ідеальне «Я» ще не вивірено і може бути випадковим, а реальне «Я» ще всебічно не оцінено самою особистістю. Ця об'єктивна суперечність в розвитку особистості молодшої людини може викликати в неї внутрішню невпевненість в собі і супроводжуватися іноді зовнішньою агресивністю або відчуттям незрозумілості. Юнацький вік, за Еріксоном, будується навколо кризи ідентичності, що складається з серії соціальних і індивідуально-особистісних виборів, ідентифікацій і самовизначень [4].

Факт вступу до ВНЗ укріплює віру молодшої людини у власні сили і здібності, породжує надію на повноцінне і цікаве життя. Разом з тим на II і III курсах нерідко виникає питання про правильність вибору ВНЗ, спеціальності, професії. До кінця III курсу остаточно розв'язується питання про професійне самовизначення. Проте трапляється, що в цей час приймається рішення в майбутньому уникнути роботи за спеціальністю. Часто спостерігаються зсуви в настрої студентів – від захопленого в перші місяці навчання до скептичного при оцінці вузівського режиму, системи викладання, окремих викладачів тощо. Більша частина проблем у навчанні студента вищої школи викликана несвідомим вибором спеціальності. Причому їхня кількість, судячи з відвідування занять і з власних висловлювань про бажання вчитися, значна на першому курсі. На другому курсі кількість людей, що не бажують вчитися конкретній спеціальності, сягає апогею, відбувається «відсів» зовсім випадкових людей, які взагалі не знають, навіщо вони прийшли до вузу. Потім кількість студентів, які говорять, що вони обрали дану спеціальність випадково чи навмисно зменшується, на кінець четвертого – початок п'ятого курсу залишається дві-три людини на студентську групу, в яких проглядається явне емоційно-негативне ставлення до обраної спеціальності і до майбутньої роботи. Одночасно з цим у правильності обраного шляху впевнені лише троє чи четверо з усієї групи [2; с. 34]. Сьогодні таке явище носить назву кризи професійного вибору. Очевидним є її поява на першому році навчання та на випускному курсі. Завдання вищої школи – допомогти цю кризу перемогти. Тому питання особистісного розвитку студента і формування його готовності до майбутньої професійної діяльності – ключові в теорії та практиці вдосконалення роботи сучасного вищого навчального закладу. При цьому однією з провідних проблем є побудова такої системи навчально-освітнього процесу, яка б оптимально враховувала б особливості й закономірності не лише особистісного розвитку студента, а й його професійного ставлення як спеціаліста [3; с. 61].

Отже, час навчання у вищій школі припадає на специфічний зламний момент у формуванні особистості людини. Це зумовлено рядом вікових та психологічних особливостей. Як відомо, особистість людини формується в її активній діяльності. Для студентів протягом навчання у вищій школі головною є навчально-пізнавальна діяльність. Вона полягає не лише в отриманні певної суми знань, а в набутті професійної спрямованості, що особливо важливо для успішної роботи у подальшому як фахівця. В цьому процесі вагому роль відіграє рід чинників, таких як формування позитивної «Я-концепції», розвиток спеціальних здібностей, сприятлива атмосфера в колективі, включаючи і сферу стосунків студентів та викладачів вузу. Позитивна мотивація вибору спеціальності є значимою передумовою успішного формування професійної спрямованості студентів. В якості майбутнього фахівця особистість студента супроводжується процесом «професіоналізації» психологічних процесів і станів, розвитком професійної спрямованості й самостійності, загальним соціальним і духовним «дозріванням».

Результати експериментального дослідження. У ході проведеного дослідження було виявлено ряд змін в особистісно-мотиваційній сфері, що виникають у студента під час усього процесу навчання. Зокрема, на першому етапі нашої роботи ми дослідили які життєві цінності є важливими для студентів перших та п'ятих курсів. Вивчення змістових аспектів смисложиттєвих орієнтацій за «Морфологічним тестом життєвих цінностей» показало, що найбільш значущою цінністю для студентів майбутніх психологів протягом всього навчання є матеріальне становище; майбутня професія розглядається студентами як умова життєвої стабільності. Наступними за пріоритетністю є цінності «збереження власної індивідуальності», «духовна задоволеність», «активні соціальні контакти», «досягнення», «самовдосконалення», «креативність», «власний престиж». Професійно важливі цінності рівномірно і стабільно розташовуються у цілісній ієрархії цінностей. Протягом навчання у ВНЗ відбуваються деякі коливання в ієрархії цінностей студентів, однак їх амплітуда є незначною, що, в цілому, свідчить про відсутність кардинальних змін у цій сфері. При порівнянні результатів за шкалами ми отримали наступні показники: для студентів п'ятого курсу високі бали за шкалою «Мотиви престижу» (90,2%); високі показники для першого курсу були отримані за шкалою «Навчально-пізнавальні мотиви» (80,0%). Високі показники у п'ятого курсу були отримані і за шкалою «комунікативні мотиви» та «мотиви уникнення» (80,0%), що може свідчити про отриманий позитивний досвід у навчальному закладі, сформованість навиків комунікації та компромісного вирішення суперечливих питань. Шкала професійні мотиви в нашому дослідженні показала однакові результати для студентів першого й п'ятого курсів.

Найважливішими напрямками самореалізації студентів протягом усього періоду підготовки є сфери професійного життя і навчання, що є цілком закономірним і сприятливим для фахового становлення. Результати кореляційного аналізу вказують на динаміку зв'язків між професійно важливими цінностями саморозвитку, духовної задоволеності, збереження індивідуальності, креативності та їх взаємозалежностей зі сферами навчання. Так, взаємозв'язки цих смисложиттєвих орієнтацій на 1-му курсі перебувають переважно в діапазоні $r=0,450$, а на 5-му курсі їх діапазон та верхня межа сягають максимального рівня – $r=0,450,8$ (тут і надалі рівень значимості r при $p \leq 0,01$). В цілому динаміка інтенсивності та міцності цих взаємозв'язків дозволяє констатувати інтеграцію професійних смисложиттєвих орієнтацій студентів-психологів протягом їх фахової підготовки. Як показали результати кореляційного аналізу, смисложиттєве ставлення студентів до своєї

професії, з поміж інших варіантів позитивного ціннісно-смиислового відношення, найтісніше взаємопов'язане з параметрами усіх блоків мотиваційної готовності, а особливо з прагненням до пізнання професії, активізацією професійного потенціалу, схильності, покликання до психології (переважно у діапазоні $r=0,60$ для старшокурсників).

При порівнянні результатів за шкалами ми отримали наступні результати (див рис 1.).

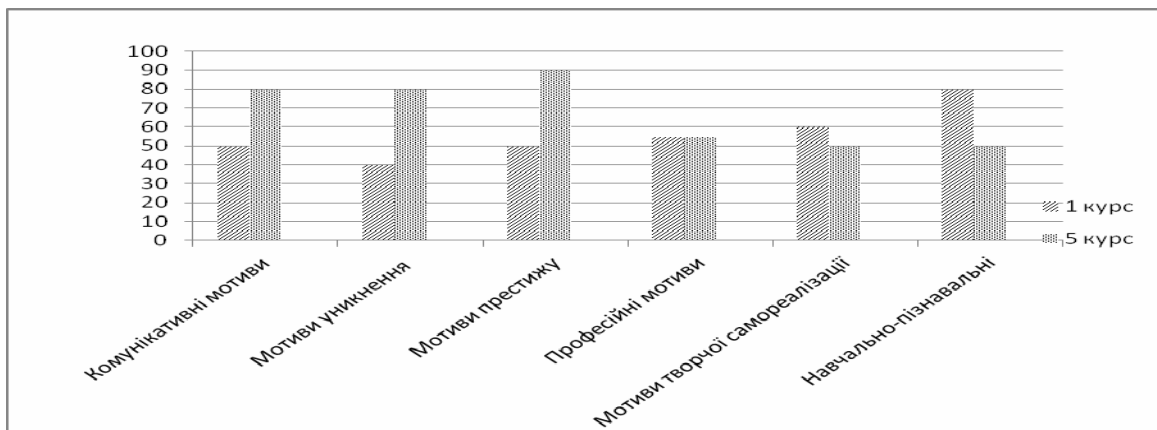

Рис. 1. Результати за методикою «Морфологічний тест життєвих цінностей»

Результати отримані за «методикою вивчення мотивів навчальної діяльності студентів» О.О. Реана і В.О. Якуніна, показали, що на перших курсах навчання у майбутніх психологів виразно домінує внутрішня мотивація навчальної діяльності, змістом якої є бажання здобути професію, пізнати внутрішній світ людей; у студентів старшого курсу суттєво зростає компонент зовнішньої позитивної мотивації, представлений бажанням отримати диплом про вищу освіту та забезпечити собі позитивний імідж серед оточуючих. Самим фактом навчання на цій спеціальності; крім зовнішнього позитивного компоненту мотивації, представлений також і негативний інваріант, який акумулює в собі реалізацію прагнення уникнути проблем під час сесії та адекватну з боку батьків дієвість примусу до навчання. Саме ця тенденція супроводжується незадоволеністю процесом професійної підготовки та різким зниженням рівня ставлення до навчання у студентів 5-го курсу.

Високі показники у студентів першого курсу ми отримали за шкалами «власна індивідуальність» та «духовна задоволеність», відповідно (90,0% та 84,2%), що може свідчити про задоволеність від реалізації планів на вступ до вузу, прийняття нової ролі та статусу студента, шкала «матеріальне становище» (42,4%) низький показник, що на початку навчання не визначається серед пріоритетних (див рис 2). Серед студентів випускників високі бали так само були отримані за шкалою «власна індивідуальність» та «духовна задоволеність», що є підтвердження правильності вибору своєї професії. Інтегративні процеси між параметрами блоку навчально-професійної мотивації, професійними смисложиттєвими орієнтаціями, позитивним ціннісно-смисловим ставленням студентів до професії, параметрами професійної спрямованості характеризуються зростанням інтенсивності та міцності взаємозв'язків на перших етапах навчання (в середньому від $r=0,050,5$ у студентів 1-го курсу, до $r=0,55,7$), та досягнення найвищого рівня інтегрованості на 5 курсі (здебільшого $r=0,650,7-0,77$ у випускників).

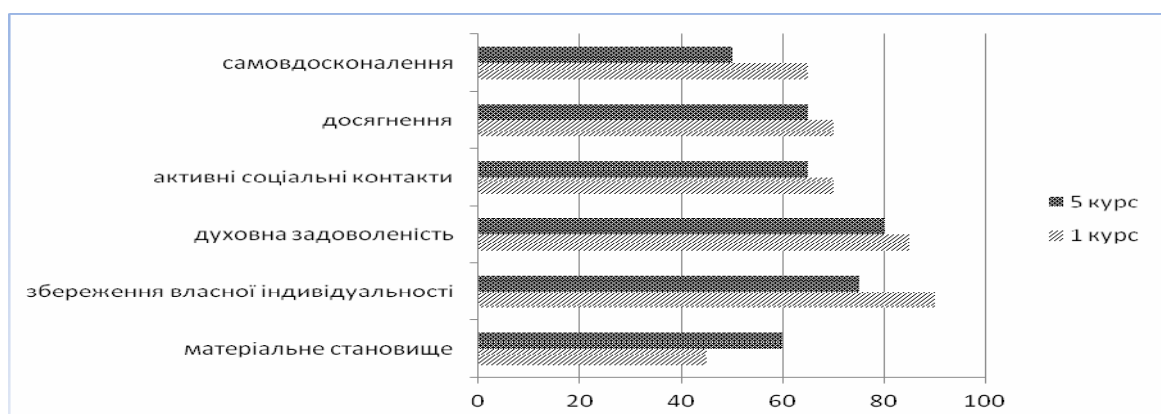

Рис.2. Результати отримані за методикою вивчення мотивів навчальної діяльності студентів

Однак, маємо відзначити, що в умовах навчального закладу зниження мотивації до оволодіння професією у студентів, обумовлене в першу чергу, невисоким престижем професії або можливою випадковістю її вибору. Але таке неузгодження можна частково компенсувати в процесі навчання за рахунок цікавого викладання і демонстрації прикладної значущості професії, а також в організації діяльності волонтерських груп, участю студентів у психологічних гуртках, роботою в психоаналітичних клубах. Перший курс

характеризується високими рівневими показниками професійних і навчальних цінностей, які виступають у ролі мотивів, що керують навчальною діяльністю студентів. Разом з тим професійні цінності і цінності навчання першокурсників дещо ідеалізовані, так як обумовлені скоріше розумінням їх суспільного значення, ніж особистісним сенсом.

Якщо на перших курсах ставлення до професії впливає на активність і результативність навчальної роботи, через престиж спеціальності і пізнавальну мотивацію, то на п'ятому курсі задоволеність професією прямо пов'язана з ефективністю навчальної діяльності студентів. Саме у другій половині навчання зростає негативне ціннісно-сислове ставлення студентів до свого професійного вибору, що обумовлюється її складністю, песимістичними очікуваннями труднощів щодо майбутнього працевлаштування та незадоволенням у матеріальному плані, яке знижує прагнення та бажання працювати за фахом. Нами було визначено, що особистісно-мотиваційна готовність майбутніх психологів до професійної діяльності відображає інтерес до змісту самої праці психолога. Її структура утворюється трьома взаємопов'язаними блоками: ціннісно-сисловим, блоком професійної спрямованості та навчально-професійної мотивації.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Практичне дослідження підтвердило, що на перших етапах професійної підготовки майбутніх психологів спостерігається динаміка ціннісно-сислового ставлення студентів до своєї професії, яка проявляється у пізнанні сутності професії, усвідомленні значного потенціалу психології, важливості, глибини, відповідальності праці психолога, оцінці її зовнішніх соціально-економічних аспектів. У процесі фахової підготовки, зокрема під час проходження практики, відбувається розвиток блоку професійної спрямованості, який виявляється у зростанні інтересу студентів до своєї професії, задоволеності здійсненим професійним вибором, подальшому професійному самовизначенні, переживанні схильності та покликання до психології. Протягом професійної підготовки відбувається інтеграція параметрів мотиваційної готовності з смисложиттєвими орієнтаціями, специфікою якої є зростання інтенсивності та міцності взаємозв'язків на перших етапах навчання, деяке їх зниження на старших курсах та досягнення максимального рівня інтегрованості наприкінці здобуття освіти, що й визначає динаміку змін в особистісно-мотиваційній сфері студентської молоді. Перспективи дослідження вбачаємо у розробці психокорекційних програм щодо формування у студентської молоді мотиваційної готовності до професійного розвитку.

Список використаних джерел

1. Абрамова Р. С. Вікова психологія : навч. посіб. для студентів вузів / Р. С. Абрамова. – 4-е вид., стер. – М. : Видав. центр “Академія”, 1999. – 672 с.
2. Булах І. С. Психологічні аспекти міжособистісної взаємодії викладачів і студентів : навч.-метод. посіб. / І. С. Булах, Л. В. Долинська ; М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ : НПУ, 2002. – 114 с.
3. Казанцева Т. А. Взаимосвязь личностного развития и профессионального становления студентов-психологов / Т. А. Казанцева, Ю. Н. Олейник // Психолог. журн. – 2002. – Т. 23, № 6. – С. 51–59.
4. Кутеева В. П. Формування пізнавальної активності майбутніх фахівців / В. П. Кутеева // Психологічні проблеми формування фахівця у вузі : міжвуз. пр. / В. П. Кутеева. – Саранськ, 1989. – С. 105–109.
5. Медведєв Д. А. Роль образу світу в розвитку особистості студента педагогічного вузу / Д. А. Медведєв // Вчені записки : матеріали доповідей підсумкової наукової конференції АГПУ. – Астрахань, 1998. – Ч. 1: Психологія. – С. 117–124.
6. Подоляк Л. Г. Психологія вищої школи : навч. посіб. для магістрантів і аспірантів / Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко. – Київ : ТОВ “Філ-студія”, 2006. – 320 с.

References

1. Abramova R. S. Vikova psihologija : navch. posib. dlja studentiv vuziv / R. S. Abramova. – 4-e vyd., ster. – M. : Vydav. centr “Akademija”, 1999. – 672 s.
2. Bulah I. S. Psihologichni aspekty mizhosobystisnoi' vzajemodii' vykladachiv i studentiv : navch.-metod. posib. / I. S. Bulah, L. V. Dolyn's'ka ; M-vo osvity i nauky Ukraïny, Nac. ped. un-t im. M. P. Dragomanova. – Kyïv : NPU, 2002. – 114 s.
3. Kazanceva T. A. Vzaimosvjaz' lichnostnogo razvitija i professional'nogo stanovlenija studentov-psihologov / T. A. Kazanceva, Ju. N. Olejnik // Psiholog. zhurn. – 2002. – T. 23, № 6. – S. 51–59.
4. Kutjejeva V. P. Formuvannja piznaval'noi' aktyvnosti majbutnih fahivciv / V. P. Kutjejeva // Psihologichni problemy formuvannja fahivcja u vuzi : mizhvuz. pr. / V. P. Kutjejeva. – Sarans'k, 1989. – S. 105–109.
5. Medvedjev D. A. Rol' obrazu svitu v rozvytku osobystosti studenta pedagogichnogo vuzu / D. A. Medvedjev // Vcheni zapysky : materialy dopovidej pidsumkovoï naukovoï konferencii' AGPU. – Astrahan', 1998. – Ch. 1: Psihologija. – S. 117–124.
6. Podoljak L. G. Psihologija vyshhoï shkoly : navch. posib. dlja magistrantiv i aspirantiv / L. G. Podoljak, V. I. Jurchenko. – Kyïv : TOV “Fil-studija”, 2006. – 320 s.

Stavytska E.G., Stavitskyi D.O. DYNAMICS OF THE CONTENT OF THE PERSONALITY-MOTIVATIONAL SPHERE OF STUDENTS DURING STUDYING IN HIGH SCHOOL

The article attempts theoretical generalization of scientific research on the actual problem of development of personal and motivational sphere of students of the University. Analyzes the features of professional formation of the personality of the future specialist psychologist through the focus of analysis of changes in the personality-motivational sphere. Presents the results of empirical research on substantive aspects of life-meaningful orientations of student's youth as elements determining the formation of professional qualities of future specialists

The research showed that in the second half of study increases negative axiological attitude of students to their professional choice, due to the complexity, expectations and challenges regarding future employment and financial security, which reduces the urge and desire to work in the specialty. As a positive variable, it was determined that personality-motivational readiness of future psychologists to professional activity reflects the interest in the content of the work of the psychologist and its current significance. The structure of the personality-motivational sphere is formed by three connected blocks: value-semantic, unit professional orientation and training motivation.

During the training parameters integrates personal and motivational readiness to professional life purport orientations, which is a specific increase in the intensity and strength of relationships at the beginning of training, some decrease in undergraduate and achieving the maximum level of integration at the end of education.

Key words: *motivational and personal sphere, personal disposition, life orientation.*

УДК 159.923.2:331.101.3

Н.В. СТАРИНСЬКА

АДАПТАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Стаття присвячена аналізу особливостей прояву адаптаційного потенціалу як чинника професійної самореалізації особистості; уточненню поняття «самореалізація», виділенню основних критеріїв або ознак, які відрізняють його від інших категорій «само»; обґрунтуванню положення про те, що професійна самореалізація особистості, в більший мірі, залежить від того, як швидко та інтенсивно особистість реалізує свій адаптаційний потенціал в процесі оволодіння професією та пристосування до її вимог і умов; визначенню групи критеріїв та показників рівня професійної адаптивності; виокремленню рівневої структури професійної самореалізації; розробці методики організації роботи на виробництві з адаптації та самореалізації особистості в професійній діяльності.

Ключові слова: *активність, адаптація, професійна адаптація, адаптаційний потенціал, особистість, самореалізація, самоактуалізація, професійна самореалізація, рівнева структура професійної самореалізації.*

Статья посвящена анализу особенностей проявления адаптационного потенциала как фактора профессиональной самореализации личности; уточнению понятия «самореализация», выделению основных критериев, которые отличают его от других категорий «само»; обоснованию положения о том, что профессиональная самореализация личности, в большей мере, зависит от того, как быстро и интенсивно личность реализует свой адаптационный потенциал в процессе овладения профессией и приспособления к ее требованиям и условиям; определению группы критериев и показателей уровня профессиональной адаптивности; выделению уровневой структуры профессиональной самореализации; разработке методики организации работы на производстве по адаптации и самореализации личности в профессиональной деятельности.

Ключевые слова: *активность, адаптация, профессиональная адаптация, адаптационный потенциал, личность, самореализация, самоактуализация, профессиональная самореализация, уровневая структура профессиональной самореализации.*

Постановка проблеми. В умовах трансформації сучасного суспільства, які утворюються в нашій країні, формується більш вимогливе ставлення до становлення особистості, її самореалізації в професійній і соціальній сферах. Ринок праці, у зв'язку з соціально-економічними проблемами в країні, висуває підвищені вимоги до професійних якостей сучасного фахівця, тому однією з актуальних проблем нашого часу виступає проблема розвитку й активізації професійного адаптаційного потенціалу особистості. Своєчасне виявлення особистістю адаптивних здібностей сприяє ефективному функціонуванню та розвитку своїх професійних можливостей.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Дослідженню адаптаційного потенціалу, професійній адаптації особистості свої роботи присвятили: Є. Ю. Альошина, Ф. Б. Березін, О. В. Вітенберг, М. А. Дмитрієва, В. А. Кулганов, А. Г. Маклаков, Л. М. Мітіна, С. Т. Посохова, А. О. Реан, О. Г. Солодухова та ін. Вивченням самореалізації займалися такі українські та російські вчені, як К. А. Абульханова-Славська, Л. І. Анциферова, Є. І. Головаха, Г. С. Костюк, О. М. Леонт'єв, Д. О. Леонт'єв, В. А. Муляр, В. Г. Панков та ін.

Формулювання цілей статті. Вивчити особливості прояву адаптаційного потенціалу як чинника професійної самореалізації особистості.

Задачі дослідження: визначити психологічне поняття адаптаційного потенціалу особистості; вивчити феномен професійної самореалізації особистості; організувати психологічний супровід адаптації та самореалізації особистості в професійній діяльності.

Об'єкт дослідження: професійна самореалізація особистості.